

مقدمه‌ای بر انسان‌شناسی پیش از تاریخ و جوامع ابتدایی

تالیف:

یعقوب (داوود) شربتیان

عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی

واحد گرمسار

ویراستار:

حبیب الله کریمیان

انتشارات آثار فکر

تهران - ۱۳۹۲

سرشناسه	: شریتیان، یعقوب، ۱۳۳۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: مقدمه‌ای بر انسان‌شناسی پیش از تاریخ و جوامع ابتدایی / تألیف: یعقوب (داوود) شریتیان؛ ویراستار: حبیب‌الله کریمیان.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات آثار فکر، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۶ ص: مصور، جدول، نمودار.
شابک	: 978-600-94081-2-2
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
یادداشت	: واژه‌نامه
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: انسان‌شناسی — تاریخ
شناسه افزوده	: کریمیان، حبیب‌الله، ۱۳۴۶ - ویراستار
رده بندی کنگره	: ۱۷GN / ۷۴۳ ۱۳۹۲
رده بندی دیویی	: ۳۰۶.۰۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۳۲۸۴۵

مقدمه ای بر انسان شناسی پیش از تاریخ و جوامع ابتدایی

تألیف: یعقوب (داوود) شریتیان

ویراستار: حبیب الله کریمیان

ناشر: انتشارات آثار فکر

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۲

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

صحافی: نشاط

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۰۸۱-۲-۲

■ نشانی: تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری

پلاک ۹۹، تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵، ۰۴۵۵۷ ۰۹۱۲۲۰۰ نامبر: ۶۶۴۸۰۸۸۲

■ نمایندگی فروش: تهران، خیابان انقلاب، شماره ۱۲۱۲، کتابفروشی گوتنبرگ

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

قیمت ۹۰۰۰ تومان

در ژرفنای خاک سیه باستان شناس

در جستجوی مشعل تاریک مردگان

در آرزوی اخگر گرمی به گور سرد

خاکستر قرون کهن را دهد به باد

تا از شکسته‌های یکی جام

یا گرسوارهای یکی گوش

یا از دو چشم جمجمه‌ای مات و بی نگاه

گیرد سراغ راه

بیرون کشد ز یاد فراموشی سیاه

افسانه‌ی گزشت جهان گذشته را

وز مردگان به زنده کند داستان غم

بی اعتنا به تربت گلچهرگان خاک

بر استخوان پیر و جوان می‌زند کلنگ

تا در رسوب چشمه‌ی خشکیده‌ی حیات

یابد نشان قطره‌ی وهمی به گور تنگ

ناگاه خیره کشدمی از گوشه مغاک

از دنگ دنگ تیشه هراسان و خشمناک

سر می‌کشد ز جمجمه‌ای شوم و دلگرای

می‌تازدش به هستی و می‌دوزدش به جای

لختی دگر به دخمه‌ی تاریک و پره‌راس

کفتار می‌خورد ز تن باستان شناس

فهرست مطالب

۹	 مقدمه پرفسور عسکری خانقاه
۱۵	 مقدمه مؤلف

بخش اول: مردم شناسی پیش از تاریخ

۱۹	 فصل اول: درآمدی بر مردم شناسی و انسان شناسی پیش از تاریخ
۲۷	 فصل دوم: از نخست‌ها تا انسان امروزی
۵۱	 فصل سوم: عصر حجر
۶۹	 فصل چهارم: ایران در دوره ماقبل تاریخ

بخش دوم: انسان شناسی جوامع ابتدایی و کهن

۹۷	 فصل پنجم: قبایل آمریکای شمالی
۱۱۳	 فصل ششم: قبایل آمریکای مرکزی و جنوبی
۱۳۳	 فصل هفتم: قبایل اقیانوسیه
۱۴۷	 فصل هشتم: قبایل آفریقایی
۱۶۳	 فهرست منابع
۱۶۹	 واژه نامه

به نام آنکه هستی را مکان داد دل و جان را زهر اندیشه جان داد

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه پرفسور عسکری خانقاه

تاریخ گاه در خط سیر حوادث به ثبت و ضبط حقایقی می‌پردازد که آگاهی از آن، به اندیشه‌ی ما در ظلّ یک رویداد یا یک واقعه زمانی و مکانی کمک می‌کند و بدین سان در هر زمانی به طریقی برای تفسیر آنچه بر انسان گذشته است به تفکر می‌نشینیم. اما، تاریخ در مقابل زندگی جسمانی و زیستی انسان به دور از دروازه خرد و فرهنگ انسانی عمل می‌کند. زیرا برای شناخت دقیق و کامل فرهنگ انسانی، نیاز وافر به دانش انسان شناسی فرهنگی و اجتماعی یعنی علم مردم شناسی خواهیم داشت. اما برای قضاوت و مطالعه دقیق زیست انسان باید به دانایی‌ها و تبخّر اندیشمندانی که در زمینه شناخت و آگاهی از جسم و زیست انسان به بینش ویژه‌ای رسیده اند رجوع کرد و مثلاً قادر به شناسایی انسان فسیل یا سنگواره این انسان بود، که در لایه‌های خاک در اعصار دور مدفون است. و وقتی به کشف آن نایل شدیم و تفکر ما، در خصوص مراسمی که برای کفن و دفن مردگان خود با استفاده از گل آخرا و مهره‌های جادویی برای رفع چشم زخم بر پا می‌کردند، شکل گرفت، دچار شگفتی می‌شویم. از این رو، آنگاه که سخن در خصوص انسان پیش از تاریخ یا هنر وی در دوران سنگ آغاز می‌شود، دشواری کاربرد واژگان پیش از تاریخ را به صورتی گنگ و مبهم و نارسّا حسّ می‌کنیم. زیرا معنا و واقعیت تثبیت شده ای در کاربرد این امر نیست و این به دلیل تفکرات انسان‌های غار نشین بوده است که عالمان پیش از تاریخ برای تشخیص هنر آن عصر گاهی تصورات خود را از زبان شبانان یا رمه دارانی بیان می‌کنند یا چنین گمان می‌برند که آنان هنگامی که رمه‌های خود را برای استراحت به درون غارها برده‌اند، ساعاتی از فراغت خود را صرف کشیدن تصاویر بر سقف یا دیوار غارها کرده اند. بدین علت، «آندره لوروا گوران» دانشمند بزرگ مردم شناسی و پیش از تاریخ دنیای معاصر درباره هنر پیش از تاریخ و هنر پارینه سنگی نوشته است: «پیش از تاریخ، با نخستین دست آفریده انسان آغاز می‌شود و در نقاط مختلف گیتی در زمان‌های

متفاوت به پایان می‌رسد. مثلاً اگر دوران یاد شده در شرق مدیترانه سه هزار سال پیش خاتمه یافته، در میان اقوام اسکیمو تا قرن نوزدهم ادامه داشته است. هر آینه برای هنر مردمان پیش از تاریخ در پی یافتن چهارچوب اقلیمی - جغرافیایی باشیم - هنر مردم پیش از تاریخ مشتمل بر تمام پدیده‌های هنری خواهد بود که در فاصله آخرین دوران یخبندان و اوایل اوضاع اقلیمی کنونی گیتی به وجود آمده است. با خاطر جمعی می‌دانیم پایان دوره یخبندان و شروع اعتدال آب و هوا در بسیاری از شئونات زندگی انسان عصر حجر، دگرگونی پدید آورده و از جمله به فعالیت هنری اودر درون غارها خاتمه داده است» (لورا-گوران ۱۳۵۷ (ترجمه)، ص ۱۲). به این ترتیب مشخص است که پیش از آنکه به آب و هوای مربوط به وضعیت جغرافیایی امروز برسیم، با ابزارها و روش‌های ساخت آن به صور گوناگون روبرو هستیم که نماینده بلافصل زندگی در دوران پارینه سنگی است و کاملاً با آغاز وضعیت جغرافیایی و آب و هوایی معتدل امروزی، دوران میان سنگی و نوسنگی آغاز می‌شود که خود باعث تفکیک دوره پارینه سنگی از دوره‌های میان سنگی و نوسنگی است. پس، به این ترتیب می‌توان اذعان داشت که از پیش تاریخ سخن می‌گوییم، یعنی یادآور دوران پارینه سنگی هستیم. دقت نظر در این مسأله حساس به دانش پربار و دقت و حوصله دیرینه شناسان انسانی برمی‌گردد که به حفاری لایه‌های زمین چه در آفریقا یا در آسیا، اروپا، استرالیا، چین، کنیا، اتیوپی و... برای یافتن سنگواره‌های انسان نخستین یا ابزار سنگ‌های وی می‌پردازد تا به این ترتیب به تاریخ زیست انسان در یک مکان فرضی توفیق یابند.

و اما شناخت همه مراحل زندگی انسان در این دوره از تاریخ، ما را به سوی تحول و تطوّر انسانی در راستای شناخت فرهنگ این دوره‌ها که پایه ریز آگاهی‌ها برای حرکت و پیشرفت لحظه به لحظه ذهن و اندیشه بشر برای رسیدن به قله‌های فناوری فرهنگی و کارسازی هر چه بیشتر خردگرایی و قوام و دوام زیست انسان و تطوّر کنجکاویهای علمی و شعور اجتماعی وی است رهنمایی می‌کند. از این رو، وقتی در دنیای امروز به قلمرو مطالعات انسان شناسان در ابعاد علمی گوناگون اندیشه توجه می‌کنیم، مشاهدات ما به شکل برجسته ای به حرکت تفکر بعدی ما درباره انسان جان می‌دهد یعنی آنگاه که انسان شناسی زیستی (که تطوّر یافته انسان شناسی جسمانی است) موضوع مطالعه خود را شناخت خصیصه‌های زیستی و بدنی انسان نظیر نژاد، توارث، تغذیه، اختلافات موجود در زن و مرد یا اختلافات زیستی میان انسان‌ها قرار می‌دهد، بنابراین، به راحتی

می‌تواند» به تغییراتی که در گذشته - در مدتی نسبتاً طولانی - در انسان به وجود آمده است، به وسیله دیرینه‌شناسی و تکامل بررسی کند». و این همان تغییراتی است که عالمان علوم زیستی آن را، هر چند کند ولی پیوسته می‌دانند. در واقع مطالعه این اختلافات در بین انسان‌ها، که ما را هر چه بیشتر به سوی شناخت انسان در کره زمین، با توجه به رشد و نمو اختلافات تشریحی امری است ضروری که مقایسه وضع فیزیولوژیک، متابولیک و بیوشیمیک بدن را در گروه‌های مختلف ایجاب می‌نماید، تا از این راه بتوان نه تنها به اندازه‌گیری جسم و زیست انسان در علم بیومتری انسانی مبادرت ورزید، بلکه به مطالعه میان افراد مختلف و نیز میان گروه‌های انسانی به طور مقایسه‌ای پرداخت. امروز امکان همه این مطالعات را جهت میسر شده است که انسان اندیشه ورز تطّور یافته امروزی از نظر نیروی فکر با گذشتگان خود تفاوت‌های بیشمار دارد و چون دیرینه‌شناسان با دقتی ویژه و علمی قوام یافته و کامل برای شناخت فسیل‌های انسان دل سرزمین آفریقا و دیگر مناطق مسکونی انسان‌های نخستین را شکافتند و با مقایسه گنجایش جمجمه انسان ارکتوس (*Erectus*) (پیتکانتروپ ۸۰۰ سانتیمتر مکعب) و انسان هابیلیس (*Habilis*) (۷۵۰ سانتیمتر مکعب) که تا ۲۰۰ هزار سال پیش زنده بوده، به این حقیقت پی بردند که در پیتکانتروپ‌ها در نتیجه سازش بیشترشان با محیط و شکار و مبارزه با طبیعت، رفته رفته حجم جمجمه به تناسب گوشتخواری رشد بیشتری یافته است. از پیتکانتروپ به بعد به انسان اندیشه‌ورز *H. Sapiens* می‌رسیم که انسان نئاندرتال قدیمی‌ترین آن است و هنوز هم از شجره‌ها در بین انسان‌های کنونی یافت می‌شود. یعنی ظهور کرومانیون‌ها *Cro-Magnon* بعد از نئاندرتال‌ها بر زمین با ظهور «هنر» همراه بوده است، که از این نسل می‌توان به جمعیت «کوانش» *Guanshes* که ساکن جزایر «قناری» هستند اشاره داشت. در واقع اگر بگوییم پیتکانتروپ‌ها و سینانتروپ‌ها با حجم مغزی توسعه یافته تربین ۹۰۰ تا ۱۰۷۵-۱۰۵۰ سانتیمتر مکعب، در دست یافتن به ابزارسازی کارایی بیشتری داشتند، بعدها نئاندرتال‌ها یا انسان غارنشین، هر چند هنوز از نظر وسعت مغز به انسان کنونی نرسیده بود و تفکرش شکل ابتدایی داشت، ولی ورزیده‌تر، چابک‌تر، و کاری‌تر بود و در ساختن ابزار دستهایش نیروی بیشتری داشت و به زندگی در غار و نیز به تشکیل اجاق خانوادگی و زندگی دسته جمعی برای حمله به دشمن آمادگی بیشتری از خود نشان می‌داد. انگار از دیر زمان، بشر به نیروی اتحاد و اتفاق آگاه بود و زیربنای تنازع بقا را در گردهمایی و همفکری و اتحاد

می دانسته است. به این ترتیب مسأله انطباق اشیاء با احتیاج انسان مطرح شد و انسان‌های اولیه با استعداد و کار و آگاهی از احتیاج روزمره خود از اشیاء موجود در طبیعت، سنگ و چوب و... ابزارهای لازم را ساختند. کار و استعداد کار کردن مهم ترین پدیده و هنر انسان کنونی شد که از سازش با محیط به دست آمد و با راه رفتن - که قدمی مثبت برای انسان شدن است - رابطه برقرار نمود و تکامل طبیعی موجود زمینی یعنی انسان را پی ریزی کرد. و انسان به مرز بی حد و حصر پیشرفت نزدیک شد تا در ارتباط با محیط زیست، اندام‌های خود را در معرض تغییرات بیولوژیکی قرار دهد و به قول «م. ایلین - می، سگال»: «تنها ابزارهای انسان تغییر نمی پذیرفتند، خود انسان نیز دستخوش تغییر می شد. این نکته از اسکلت‌هایی که در جریان حفاری‌ها به دست آمده اند، به خوبی معلوم می شود» (سگال، ترجمه، ۱۳۵۶، ص ۱۴۱).

به این ترتیب، امروز به آسانی می توان در آزمایشگاه‌های متعدد انسان شناسی زیستی، به مطالعه در شاخه‌های متعدد آن یعنی به تشریح مقایسه ای (تشریح نژادها شامل: استخوان شناسی، استخوان سنجی، حجمه شناسی، بدن شناسی و غیره)، فیزیولوژی مقایسه ای (شناخت غدد مترشحه داخلی و بیماری‌های آن، مسائل و مشکلات متابولیسم، گروه‌های خونی، نسبت عددی بین مذکرها و مؤنث‌ها یا نسبت جنسی Sex Ratio و غیره)، آسیب شناسی مقایسه ای (مصونیت نژادی، تأثیرپذیری نژادی و غیره)، مطالعه پزشکی قطع اعضاء Mutilation، نظریه تطور و تکامل زیستی و غیره پرداخت. از این رو، امروزه با آگاهی از سرگذشت تطوری انسان در ادوار تاریخ می توان به دانش‌های بیشماری پی برد و زمینه‌ها و قلمروهای علمی آن را دریافت و از راز مبهم و سرپوشیده انسان در طی روزگاری که بر وی گذشته است به نحو دلپسندی پرده برداشت؛ قوانین زندگی، آیین و رسومات، عرف و عادات و در یک کلام فرهنگ او را در مسیر تاریخ گذشته در مکان‌های مختلف، با کنجکاو هر چه بیشتر علمی در کارگاه اندیشه امروزی به نظم کشید و سرانجام از الیاف به هم پیوسته ذهن و خرد آغازین وی باخبر شد.

کتاب «مقدمه بر انسان شناسی پیش از تاریخ و جوامع ابتدایی» نوشته دانشمند مردم شناس و محقق گرامی جناب آقای یعقوب (داوود) شربتیان، که با بهره گیری از منابع پر ارزش فارسی و انگلیسی، در قلمروهای گوناگون مردم شناسی و انسان شناسی، در هشت فصل فراهم آمده است، با اندیشه ای خوانا و به اختصار به همه مراتب مربوط به مراحل

گوناگون زندگی انسان‌های پیش از تاریخ پرداخته است. این کتاب که در دو بخش «مردم شناسی پیش از تاریخ» و «انسان شناسی جوامع ابتدایی و کهن» تهیه شده، در بخش اول به فصول مردم شناسی و انسان شناسی پیش از تاریخ، از نخست‌ها تا انسان امروز، عصر حجر، ایران در دوره‌های پیش از تاریخ و در بخش دوم به قبایل آمریکای شمالی، قبایل آمریکای جنوبی و مرکزی، قبایل اقیانوسیه و سرانجام به قبایل آفریقایی پرداخته است و می‌تواند برای اندیشه‌مندان مردم شناسی و انسان شناسی و به ویژه برای دانشجویان دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد در درس مردم شناسی پیش از تاریخ، که جویای اطلاعاتی منظم در سلسله مراتب اندیشه‌های انسان شناسی و آگاهی‌های جغرافیایی و جمعیتی و به ویژه هنر انساب پارینه سنگی و نوسنگی در ادوار پیش از تاریخ هستند، به عنوان یک مأخذ اصلی یا تکمیلی مورد استفاده قرار گیرد و نیز برای همه دانش پژوهانی که خواهان یک اطلاع کلی از همه مسائل فوق هستند مفید واقع شود.

یعقوب (داوود) شربتیان که سالیان دراز در حال تعلیم دانشجویان مردم شناسی در دانشگاه‌های گرمسار و تهران - مرکزی در دانشگاه آزاد اسلامی است، پژوهشگری آگاه و محقق وارسته ای است که هرگز از تلاش برای بالندگی و پیشرفت آگاهانه علم مردم شناسی در میان سایر رشته‌های علوم اجتماعی فارغ ننشسته و با نوشتن مقاله، ایراد کنفرانس در مجامع علمی - به ویژه در محافل مردم شناسی - و تحریر کتاب در زمینه‌های مختلف مردم شناسی اعتقادات دینی و شناخت ایلان و عشایر و دیگر قلمروهای مختلف علم مردم شناسی، بصیرت پویا و حرکت و کوشش علی السواء خود را به ثمر رسانیده است. حاصل کار این اندیشه‌مند مورد توجه همه دانایان و آگاهان رشته مردم شناسی و به ویژه دانشجویان دوره‌ها و سطوح مختلف مردم شناسی بوده است. برای این پژوهشگر دانش پژوه و این مردم شناس پر تحرک آرزوی عزت و بالندگی هر چه بیشتر داریم.

انشاء الله

اصغر عسکری خانقاه

بهمن ۱۳۹۰

مقدمه مؤلف

از مردمانی که در ادوار پیش از تاریخ زندگی می‌کرده اند اسنادی مکتوب باقی نمانده است تا از شیوه زندگی، آداب و رسوم و اعتقادات آنان آگاهی یابیم. اما آنان ناخودآگاه مدارکی دال بر هستی و شیوه زندگی خویش بر جای نهاده اند که به وسیله پژوهشگران علوم مختلف جمع آوری، بررسی و تحلیل شده اند که در این میان باستان شناسی و انسان شناسی سهم به سزایی دارند. این گروه با کاوش و بررسی در آثار باقی مانده از آدمیان، گمانه‌هایی به گذشته زده و پاسخگوی هزاران سوال به وجود آمده در ذهن کنجکاو و جستجوگر انسان امروزی، در خصوص نحوه زیست، آداب و رسوم مردمان گذشته می‌باشند.

هنگامی که از پیش از تاریخ سخن به میان می‌آید یادآور زمانی است که تاریخ مکتوب، هنوز آغاز نشده و عمده ابزار آدمیان از سنگ ساخته شده و در حقیقت دورانی است که بیش از ۹۹ درصد از داستان شیرین و جذاب زندگی آدمی را به خود اختصاص داده است. دست افزارهای سنگی، گویای تفکرات ذهنی آدمی آن روزگاران است که امروزه برای انسان شناسان پیش از تاریخ و باستان شناسان هم چون کتابی گرانبها سرشار از اطلاعات ناب و پر ارزش است. براساس یافته‌های این دانشمندان عصر انسان و یا دست کم موجوداتی همانند انسان (انسان گونه‌ها) به بیش از سه میلیون سال بالغ می‌گردد در صورتی که آدمی در حدود پنج هزار سال قبل اقدام به تاریخ نویسی کرده است. به همین دلیل باستان شناسی و انسان شناسی توجه طیف گسترده ای از علما و محققین را در سراسر جهان به خود مشغول داشته است تا به فرهنگ انسان‌ها در سال‌های بسیار طولانی در دوران قبل از تاریخ بشر دسترسی یابند.

علی رغم تلاش گسترده دانشمندان این علوم در سراسر گیتی تعداد نوشته‌های پیش از تاریخ به زبان فارسی ناچیز بوده و به تحقیقات جمعی از اندیشمندان دلسوز این مرز و بوم محدود می‌گردد. لذا با توجه به کمبود این گونه منابع، کتاب انسان شناسی پیش از تاریخ به رشته تحریر در آمده است و هدف اصلی آن آشنایی هر چند مختصر خوانندگان گرامی با زندگی انسان در ادوار مختلف پیش از تاریخ و هم چنین اقوام و قبایل امروزی

است که تا حدودی هنوز هم به شیوه گذشتگان زیست می‌کنند. چرا که بر اساس دیدگاه ترکیبی انسان شناسی _ باستان شناسی (قوم باستان شناسی) درک گذشته از راه مشاهده جوامع سنتی امروزی امکان پذیر است و این پنداشت مهم وجود دارد که اطلاعات جمع آوری شده در مورد جوامع سنتی میتواند به تفسیر زندگی گذشتگان و جوامع باستانی و اثبات فرضیات در مورد نحوه زندگی آنان کمک کند.

کتاب حاضر شامل دو بخش و هشت فصل است. بخش نخست، دارای چهار فصل است که به کلیاتی در مورد انسان شناسی پیش از تاریخ، نخستین شناسی، عصر حجر و ایران در پیش از تاریخ اشاره می‌کند. در بخش دوم که «انسان شناسی جوامع ابتدایی و کهن» نامیده شده، به ویژگی‌های فرهنگی برخی از اقوام و قبایل چهار قاره آمریکای شمالی، آمریکای مرکزی و جنوبی، اقیانوسیه و آفریقا می‌پردازد. در این جا بر خود لازم می‌دانم از کلیه عزیزانی که در تألیف این کتاب مرا یاری نموده، تقدیر و تشکر به عمل آورم:

از جناب آقای دکتر اصغر عسکری خاتناه، استاد ممتاز انسان شناسی دانشگاه تهران، که قبول زحمت نموده و با نگارش مقدمه برای کتاب، آن را ارزشمند ساخته اند، تشکر می‌نمایم.

هم چنین از جناب آقای دکتر «جان. اس. گیک واد John. S. Gaik Wad» استاد دانشگاه دولتی پونا هندوستان به واسطه کمک‌های بی دریغ ایشان، سپاسگزارم. از جناب آقای حبیب الله کریمیان، همکار دانشگاهی عزیزم که ویراستاری کتاب را بر عهده داشته اند و جناب آقای ابوالقاسم حاتمی، که در تهیه منابع باستان شناسی بنده را یاری نموده اند، سپاسگزارم.

و در پایان از جمعی از دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد گروه مردم شناسی دانشگاه‌های آزاد اسلامی واحد تهران مرکز و گرمسار به ویژه خانم‌ها مرضیه پوربخت (طراح جلد)، زهرا جعفری فشارکی، شیرین خزایی، الهه کولیوند، رویا پورتنقی و معصومه طاهری و آقایان: منصور جلیلی و قباد رضایی سپاسگزارم. امید است که خوانندگان گرامی کمی و کاستی کتاب را که ناشی از نارسایی قلم و شاید اندیشه نگارنده است ببخشایند.

یعقوب (داوود) شربتیان

خرداد ۱۳۹۱